

Skolen i gamle tider

- samt teorier om landsmål og riksmål

- av Odd Bjørklund -

I Lenvik tok det lang tid før ordnet skolestell ble satt iverk. I året 1777 gikk presten Rasmus Schieldrup med forslag til skoleplan. Men hvordan kunne den få en brukbar skolelærer? Alle slike forslag måtte godkjennes av myndighetene nede i København. Men i 1783 kunne den nye presten Mathias Bonsack Krogh mene at foreldre selv måtte lære sine barn lesing og bibelhistorie.

Han foreslo også at det hele fond de hadde måtte heller gå til fattigkassen.

Årene gikk og barna fikk en dårlig undervisning. De skulle jo også konfirmeres. Dengang kunne de eldste bli både 18 år og noen oppunder sine 30 år. Prestene måtte sørge for at vanskelighetene ikke ble for stor. De måtte lære noe kristendomskunnskap slik at de kunne bli konfirmert.

Da presten Jakob Klæbo sommeren 1792 reiste omkring i Lenvik for å få rede på lærdommen til den ukonfirmerte ungdom besøkte han også 18 familier i Målselv med tilsammen 75 personer. Alle barn måtte til kirkestedet fra denne kolonien for å få undervisning i 3 uker. Det var til da foreldrene som hadde lært sine barn noe om kristendom.

Skolemester og klokker Lorentz Dass var lærer og klokker i Lenvik. Han var en av etterkommerne til dikterpresten Peter Dass. Lorentz Dass skolte i Målselv fra 1814-1826.

Skoletiden var dengang årlig 9 uker. Skolene ble holdt på gårdene. Lærerne fikk fri kost og husrom i den roden hvor skolen ble holdt. Bøkene lærerne brukte var en gammel bibel, et nytestament, to ekspl. av Pontoppidans forklaring, Retzius postill, en evangelisk salmebog, to utvalgte salmebøker, Arons Brøstespand, «En borgers plikter», «Melk til børn», av Simon Kildal, Dansk læsebog, en gammel regnebog og «Menneskets psykiske beskrivelse».

I den tid måtte Målselv greie seg med lærere av bondegutter med leselyst og de mest nødvendige kunnskaper for å kunne fylle de beskjedne krav som var stillet en lærer i de dager. En av dem var Erik Andersen f. 1803 fra Lomnesberget. Han var tilsatt som lærer i Målselv fra 1832 men han døde i 1835. Nu ble han Ingebjørg Arntsen Sandbakken omgangslærer til i 1837. Da ble Wilhelm F. Grønvold tilsatt som kirkesanger og lærer. Han var fra Christiania og var 24 år gammel. Han hadde vistnok utmerkede kunnskaper men uten sangtalent. Men gårdene vilde ikke gi ham gratis kost og husrom den tid han ikke skolte.

Lærerinne Ingebjørg Grøtli Lund. Hun var lærerinne i Øverbygd fra 1925-1950.

Det fatale han gjorde, var og forlove seg med ei jente fra Valdres som var «en lausunge». Folk mente det passet seg ikke for en mann i hans stilling. Han reiste fra bygda i 1838 og giftet seg med ho Marit Endresdtr. fra Vang i Valdres den 21. mai 1839.

Opdølen Erik Arntsen Sandeggen ble omgangslærer i 1839 med en årslønn på 20 spd. Han var ansatt for området ovenfor Malangsfossen. Det ble i de første 40 årene ansett fler omgangskolelærere. Deriblant Gotlieb Trulsen, Ole Krogseng m.fl.

Oppe i Storskogen ble Halvor Gutormsen Skjeggesnes ansatt i 1846-48. Øvre distrikt var delt i 7 roder fra Fredriksberg, Rostadmo, Kirkesdalen og Øverbygd. Det ble på skoleklassens regning kjøpt inn bøker som ble utdelt gratis. Det var bare årlig 4 ukers skolegang så lærdommen måtte bli deretter som presten vel merket seg under konfirmasjonsgangen.

Ole Larsen var lærer i øvre distrikt i Målselv i 1858-62. Presten Welhaven skrev om han i 1859: «Med de lange Vandringer paa mange slags Veie blandt en Flok forsømte Børn». I 1864 skrev presten Brun om han: «Larsen er for tiden vår beste lærer, meget arbeidsom og har med all sin tørrhet interesse for skolen og ungdommen». Han ble lærer til sin død i 1895.

Av skolefagene i timen for å nevne noen: 1. time Bibelhistorie, 4 timer i uken. 2. time: Lesning etter stave og lesetabeller. 3. time: Lesning etter bok eller diktat. 4. time: katekisme. 5. time: Lesning. 6. time: Sangøvelser salmevers og hoderegning. Gymnastikk måtte sløyfes. Foreldrene måtte skaffe skrive- og regnematerialer og skolebøker.

Siste skolestyremøte sammen med Øverbygd 1925 (med skole-direktør Hagemann) og samtlige lærere.

I 1861 ble Ole Olsen Ness fra Atna lærer oppe i Storskogen. Han kom til sin bror Bersvend Olsen på Tillermo, og hadde god anbefaling fra sin hjembygd i regning og skrivning. Men han emigrerte til Amerika i 1864.

Skolehusene i Øvre Målselv ble ikke bygd før i 1897 i Kirkesdalen Bjørken i 1898, Nordmo i 1899, Øvergård i 1901, Rostadal i 1906, Dividal i 1908, Nergård i 1909.

Det var nå innført ca 12 ukers undervisningstid i skolen.

I nedre Målselv var Peder Mortensen Lilleng ansatt som lærer og kirkesanger i 1863. Han virket som lærer i hele 50 år. Han sluttet som lærer i 1913 men fortsatte som kirkesanger til han døde i 1918. For å nevne noen lærere som var ansatt i Målselv var Andreas E. Bakke fra Jarfjord. Han var lærer

Lærer Daniel Ivar Lie født i 1860 på Ulstein Sunnmøre, lærer i Øverbygd fra 1910-1927.

fra 1873-1923. Jakob Sandnes fra Vannylven. Lærer i Målselv fra 1879-1927. Ole N. Uhlen fra Skjåk. Lærer i Målselv fra 1882-1925. Lars K. Aarøen fra Nordfjord. Lærer i Målselv fra 1883-1927. Søren Stensland fra Trondenes. Lærer i Målselv fra 1895-1927. Evard W. Kiil fra Lyngen. Lærer i Målselv fra 1890-1927. Lars Nordmo lærer i Målselv i alle sine år og ble den første formann for Ungdomslaget «Dølen».

Halvor Gutormsen Skjeggesnes var den første omgangskolelærer som var ansatt oppe i Storskogen i Øvre Målselv fra 1846-1848. Han var født 27/8 1821 i Amods prestegjeld, og hadde store lese- og regnekunnskaper. Den neste som kom til Storskogen var Andreas Bernh. Olsen fra Velfjord f. 1844. Han ble ansatt som lærer i 1866 og ble kirkesanger fra 1870, og ble lærer i hele 45 år til han døde i 1910. Olsen var en stor foregangsman i ungdomslagsarbeidet. Han var lyriker, han drev sangkor, musikkforening m.m.

I året 1895 ble Anders Elvevold ansatt som lærer i Øvergård Skolekrets. Han var født i 1827 på Elvevold i Rostadalen og gift med Marit Larsdtr. Nordmo født i 1873. De tok lærereksamen i Tromsø i 1895 og samme år ble hun ansatt i sin hjembygds skolekrets.

Marit var den første kvinne i Målselv med lærereksamen. Hun var ansatt som lærerinne i Bardu i noen år. Da hun ble gift med Anders Elvevold ble hun ansatt i Dividal og Rostadal skolekretser.

Lærer Åsmund Forseth f. 24/5-1901. Han var lærer og kirkesanger i Øverbygd fra 1924-1957.

Bjørkeng skolekrets ble uten lærer da Andreas B. Olsen døde i 1910 og lærer Daniel I. Lie ble ansatt. Han var fra Hjørungvåg på Sunnmøre født i 1860. Han var gift med ho Anne Halvorsen Skjeggesnes f. 1869. Enka etter Andreas Olsen, ho Lotte, selger så gården Framnes i 1911 og fam. D. Lie flytter dit og overtar gården og blir lærer til i 1925.

Etter lærer Lie kommer Olav Forseth fra Bardu og blir lærer i Bjørkeng krets i ca ett års tid. Etter han kommer broren Åsmund Forseth til Øverbygd, som kommunen ble å hete i 1927. Han var født på Kirkemoen i Bardu i 1901. Forseth virket som skolelærer til sykdom knekket han i 1950-årene. Han var klokker i alle år og hadde mange kommunale verv. Var ordfører og den ledende i bygda. Det var skolen og ungdomslagsarbeidet som opptok han mest. Forseth var dirigent i mannskor og blanda kor, han var den ledende i sommer og vintersport. Han var gift med Petra Haug, men hun døde i 1960 bare 59 år. Disse skolelærerne hadde kommunale verv. Lærer Anders Elvevold var ordfører. Daniel Lie var herredskasserer. Andreas Olsen var den ledende i ungdomsarbeidet - musikk og korsang. Og alle disse ble kirkesangere.

Ingebjørg Grøtli Lund tok lærereksamen og var lærerinne først i Lenvik. Hun var født i 1893 ble gift med Leiv Lund i 1918. Og ble så lærerinne i disse fire kretsene Dividal, Rostadal, Bjørkeng og Nergård. Nu er disse kretsene slått sammen til Øvergård og Bjørkeng skolekretser.

Lærer Lars Tolgensbakken fra Tolga kom nordover til Øverbygd

Lærer Andreas Olsen f. 1844 i Velfjord. Han var lærer og kirkesanger i Øverbygd fra 1866-1910.

tidlig i 30 årene. Han var ansatt i Dividal skolekrets med helårs skoletid. Etter Andreas Elvevold gikk av med pensjon skoltp Lars Tolgensbakken Øvergård skole. Han bodde i alle år på Uleberg, men flyttet så senere til Holt, bygde sitt eget hjem der og ble bonde der til han døde.

Oddmar og Margaret Myrvold ble lærere i Bjørkeng skolekrets etter Åsmund Forseths tid i 1950 årene. Det var flere som var ansatt der oppe i Øverbygd som Gunvor og Karen Elvevold og kanskje flere jeg ikke kommer på. Den yngre generasjon har jo overtalt.

Marit Larsdtr. Nordmo f. 1873. Den første lærerinne i Øverbygd fra ca. 1895-1939.

Så i etterkrigstiden er det en stor utvikling i skolestellet, med nyere bøker. Nå har de språk i skolen, og sløydopplæring, skolekjøkken, og det er større aktivitet både i gymnastikk, friidrett og vintersport. Musikk-korps har de fått, utmerkete sangøvelser m.m. Der oppføres teater og Aud Brustad er dirigent for «Dølakoret».

Men statistikken viser skrive- og lesevansker hos elevene. Det må vel komme av sammenslåinga av skolekretsene så elevtallet blir mangdoblet i hver klasse. Lærerne kan vel ikke rekke over alle som trenger skikkelig hjelp. På landsbygdene er vel ikke disse problemene så omfattende som i de store bysentra? Med så mange i klassene må bli støy og bråk i timene så elevene blir distraheret.

I den eldre tid skulle det være musestille i klassen. Elevene lærte ihvertfall regning, skrivning og lesing til Sg, og Mg og ellers i de fleste fag. Det var også svært lite landsmål i timene. Så vi slapp å blande sammen de to språkene - riksmål og landsmål. Borte på Vestlandet hvor landsmålet er mest utbredt har fedrene nu begynt å ta imot, for førsteklasingene kan lett blande sammen de to språkdiaktene. Derfor må det bli lese og skrivevansker som statistikken også nu sier.

Det høres også ymt om å innføre dialekter som skriftspråk, sier nytenkningen. Hvis så hender - så må det vel bli enda mere lese- og skrivevansker hos elevene og enda mere problemer for lærerne hvis nytenkningen får slippe til.

Det kan vel bli en vanskelig oppgave å skaffe alle de lærebøkene i dialekter hvor man hører alle de hulkelyder og gurgelyder utover vårt langstrakte land. Og hvordan vil det komme til å gå når utlendingene skal begynne å lære vårt språk? Norsk er jo allerede et av de vanskeligste språk å lære av alle verdensspråkene!